

JUHA T. HAKALA

UTELIAISUUS

MIKSI "MIKSI" ON TÄRKEÄ KYSYMYS?

ALMA TALENT | 2021 HELSINKI

Tilaa Uteliaisuus Alma Talent Shopista:
shop.almatalent.fi

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut tämän teoksen kirjoittamista.

Copyright © 2021 Alma Talent Oy ja Juha T. Hakala

ISBN: 978-952-14-4374-9

ISBN: 978-952-14-4375-6

Ulkoasu ja taitto: Maria Mitrunen

Paino: BALTO print, Liettua 2021

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

KIITOKSET

Aaron, Ari-Pekka, Marjatta, Reeta,
Seija-Sisko ja monet muut

KUN KERROT KAVERILLESI, ETTÄ TAIVAALLA
ON 978 301246 569 987 TÄHTEÄ, HÄN USKOO
SEN OITIS. MUTTA RIPUSTAPA JOHONKIN "VASTA
MAALATTU!" -KYLTTI, HÄN EI TAATUSTI MALTA
OLLA TARKISTAMATTA ASIAA SORMELLAAN.

George Bernard Shaw

SISÄLLYS

ALUKSI 11

POLAROID-KUVISTA MAAILMANKUVIIN 19

Miksi niitä pitää odottaa? 21

Tarvitaan uudenlaista kiertotalousasiantuntijaa 31

Kun uteliaisuudesta tuli elämisen ehto 39

TIETOA TAHTOVA IHMINEN 49

Uteliaisuus nostaa päätään 51

Addiktioita ja informaatiokuiluja 61

Pandoran lippaasta terveellisiin elämäntapoihin 71

EHKÄ SE ON HIEMAN NOLOA 79

Kuinka uteliaisuus pääsi noloudestaan 81

Maailma, joka lakkaa tuottamasta ravintoa
uteliaisuudellemme 90

Eleganssimadon kurottelua petrimaljalla 99

PARVEILUA, VALONSÄTEELLÄ

RATSASTUSTA JA HIKOILUA 107

Raatokärpästen kuviolettoa kesäillassa 109

Entä jos ihminen ratsastaisikin valonsäteen päällä? 119

Mies, joka hikoili saavikaupalla 128

SE ON MEIDÄN KAIKKIEN JUTTU 137

Miksi Ford menetti markkinajohtajuuden 139
7427466391.com ja T-kirjaimen muotoiset ihmiset 148
"Ei onnistu, laskeudumme Hudsonille!" 157

UTELIAISUUTTA ALAS, YLÖS, KAIKKIALLE 165

Kun uteliaisuus ja vuokrahuolet yhdistyvät 167
Kapea-alaisen kiinnostuksen voima 176
Bloggaajamummo pelaa vahvuuksillaan,
uppoutuu ja voi hyvin 185
Uteliaan luokan nousu 193

LOPUKSI 205

ALUKSI

UTELIAISUUS ON PARAS KIRJOITTAMISEN
MOTIIVI: UTELIAISUUS KOKO MAAILMAA
JA MYÖS ITSEÄ KOHTAAN.

Michael Korda

Asioilla on taipumus ketjuuntua. Ensin törmäät johonkin. Saat siitä ehkä idean, joka leimahtaa mutta katoaa pian kuin kipinä tuuleen ja sammuu. Menee muutama päivä tai viikko, ja yhytät uudelleen saman ajatuksen. Muistat, että tähän olikin asia siitä toisesta yhteydestä ja että olisihan sinun pitänyt se hoksata. Mutta koska elämä on sellaista kuin on, asia saattaa vielä tälläkin kertaa peittyä kaiken muun päivänkohtaisen alle, kunnes tulee kolmas ja ratkaiseva kerta, joka lopulta pysäyttää sinut. Eräänlainen mikromittakaavaisten déjà-vuiden sarja siis.

Sanoisin, että kutakuinkin niin se meni. Olin kirjoittamassa edellistä kirjaani *Vähemmällä enemmän*¹. Pohdin kirjan verran sitä, voisiko hieman rennommalla asenteella selviytyä työelämässä, opinnoissa ja jopa elämässä ylipäänsä. Viestini oli, että jos muutamilla erinäisillä tempuilla voisimme löysätä edes hieman sisäisen jousistomme jännitystilaa, meille tarjoutuisi ikään kuin enemmän tilaisuuksia katsella ja nähdä ympärillemme. Turha pin-

1 2020, Alma Talent.

UTELIAISUUS

nistely jäisi pois. Kuten kirjailija konsanaan, olin kahlannut läpi jokseenkin lohduttoman kasan luettavaa, ja siinä yhteydessä se sitten tapahtui: vastaan käveli jälleen tämä sama aihe, uteliaisuus.

Vannon, että se virnisteli ja sen huulilla oli trumpetti.

Näin jälkikäteen ynnäiltynä kohtaamiset eivät olleet mitenkään irrallisia. Tarkoitan, että jos nyt sanon sanan ”uteliaisuus”, se tuskin aiheuttaa *sinun* päässäsi mitään sen erityisempää. Kuten ei minunkaan päässäni aiheuttanut – ensin. Sitten kuitenkin kävi niin, että nämä uteliaisuus-sanat moniin erilaisiin asiayhteyksiin liittyneinä saivat pienet tiu’ut värähtelemään päässäni. Sekin oli oikeastaan aika merkillinen juttu. Alkuun en moista soitantaa juuri erottanut Lenovo 93z all-in-one pöytäkoneeni prosessorin tasaisen huminan takaa, mutta sitten ääni vähitellen voimistui saaden lopulta muodon.

Koska aivoni ovat niin sanotusti pitkänmalliset, niiltä otti aikansa ymmärtää, että tuo ”muoto” oli ilmiselvä kutsu. Sen vihdoin oivallettuani aloin kaiken muun ohessa merkitä asioita muistiin – huomautan, että edellinen kirjani oli vielä pahasti vaiheessa, joten kirjaukseni olivat hätäisiä raapustuksia milloin mihinkin. Päätin palata niihin tuonnempana. Kun mainittu kirja sitten oli saanut kokea syntymänsä ihmeen, törmäsin pöytää siivotessani noihin raapusteluihin. Minun oli tuijotettava niitä aika tovi ennen kuin olin jälleen jyvällä. Sitten muistin ja ilahduin, suorastaan riemastuin. Eikä mennyt aikaakaan, kun tämä uusi asia, uteliaisuus, oli jo kiteytynyt päässäni siinä määrin kouriintuntuvaksi suunnitelmaksi, että uskalsin ehdottaa aihetta kustantajalleni.

Hyvä lukijani, tarinan loppu on nyt käsissäsi. Toki matkan varrelle mahtui paljon rystysten pureksintaa ja otsan rutistelua, mutta – ikään kuin vastapainoksi – koin myös paljon innostusta, kipinäintiä ja suoranaisia oivalluksen hetkiä. Työlle viimeisen

pisteen pantuani olin täysin vakuuttunut siitä, että olin tullut tarttuneeksi Tärkeään Aiheeseen.

Uteliaisuus on huima juttu, mutta ristiriidaton se ei missään nimessä ole. Otetaan esimerkiksi kolme sanaa: ”puu kaatui päälle”. Googlen hakusanakenttään naputeltuna moinen käsittämättömyys tuotti syyskuussa 2021 vaatimattomat 391 000 osumaa. Sanat eivät yksinään sen paremmin kuin yhdessäkään tarjoa mitään vihjettä uteliaisuudesta, mutta jos klikkaat auki muutamia näytölle ilmestyneistä hakuosumista, toteat oudon seikan: kyse on pääosin uutisista, jotka kertovat miehen (kyllä, yleensä mies) seuranneen liian läheltä, kuinka naapurin Tuure, Åke, Esa tai kuka vain oli kaatamassa haastavaa koivuvanhusta. Ja lopun voi lukea lehdestä.

Jos muokkaat hakua hiukan, huomaat senkin, että silkasta uteliaisuudesta voi koitua mitä merkillisempiä muitakin pinteitä. Mies putosi jätessäiliöön, vaikka jäteasemalle oli täysi porttikielto (hän oli mystisellä tavalla onnistunut kapuamaan 2,5 metriä korkean verkkoaidan yli, vaikka aidan yläosaan oli kiristetty kolme kerrosta vahvaa piikkilankaa). Nainen oli jäänyt auton alle pysähdyttyään kuvaamaan onnettomuutta. Vastaa tulee myös tukku viranomaislausuntoja. ”On ollut tilanteita, että on jouduttu raivaamaan tilaa paloautolle, kun uteliaiden ihmisten henkilöautot ovat tukkineet tien”, toteaa eräskin palopäällikkö. Karu totuus on, että moni uudesta ja oudosta viehättynyt on saattanut itsensä suoranaiseen kiipeiliin tai vähintäänkin läheltä piti-tilanteeseen naulitessaan silmänsä pellolla koikkelehtiviin kurkkiin tai laitumensa veräjää oudossa asennossa korjaavaan isäntään.²

² Myönnän, olen itsekkin muutaman kerran kuullut viereiseltä penkiltä säikähäntyneen huudahduksen: ”Katso nyt, mihin ajat!”

UTELIAISUUS

Otin esille *liiallisen* uteliaisuuden, koska halusin kääntää katseltavaksemme myös kolikon kääntöpuolen. Varjopuolelta löytyy uteliaisuutta epähienona tunkeilevuutena ja kroonistuneena huomion tarpeena mutta myös mitä merkillisimpinä riippuvuuksina. Portugalilaisen Nobel-kirjailijan José Saramagon (1922–2010) romaani *Kaikkien nimet* on varsin erikoislaatuinen kertomus miehestä, joka työskentelee valtavassa väestörekisterikeskuksessa keskellä loputtomia nimiä ja lukuja sisältävää arkistolabyrinttia. Mies, sattumoisin muuten José hänkin, pitää työstään jopa niin paljon, että tuntuu käyttävän kaiken vapaa-aikansakin tiedonkeruuseen. Hän kerää lehtileikkeitä kuuluisista ihmisistä arkistoiden niitä omiin, yksityisiin kokoelmiinsa. Vaikka José'n keräilyvimma on jotakuinkin viattominta lajia, hän itse pitää äärettömän tärkeänä, ettei kukaan vain saa vihiä hänen oudosta viehtymyksestään.

José-parka valaisee omalla omintakeisella tavallaan sitä hullunkurista – ja joskus jopa vahingollista – taakkaa, jota uteliaisuus kantaa harteillaan. Taakalla tarkoitan sitä, että kun kuulemme jotakuta kuvattavan uteliaaksi, miellämme luonnehdinnan usein jo lähtökohtaisesti epäilyttäväksi tai jopa halveksittavaksi. Tässä tavassamme asennoitua on jotain ilmeisen ylisukupolvista ja perittyä, mutta jos erehdyit luulemaan, että kyse on taas kerran jostakin suomalaiskansallisesta (vrt. sisu, kateus ja mitä näitä nyt onkaan) tai kareliaanisesta erityispiirteestä, olet väärässä. Uteliaisuuteen liitetty nolouden tai häpeän rippunen on selvästi yleismaailmallisempaa perua – mutta siitä tuonempana lisää.

Entäpä kolikon toinen puoli? Enkö kuitenkin antanut ymmärtää, että uteliaisuus on voittopuolisesti riemullinen piirre meissä? Ehdottomasti! Kaiken oppimisen taustavaikuttajana –

ehkä suorastaan uuden omaksumisen perustana – se on aivan elintärkeä ominaisuus meille kaikille. Se on osoitus terveestä kiinnostuksesta ja arvokkaasta halusta ottaa selvää, perehtyä. Läpi ihmiskunnan historian uteliaisuus on ollut uusien elin- ja työtapojen löytämistä, erilaisten ravintoaineiden ja materiaalien innokasta kokeilemista, tutkimista, ihmettelyä ja hyväksymistä ja toki myös kelvottomaksi todetun hyllyttämistä. Se on ollut uskallusta kyseenalaistaa – myös oma ajattelu.

Huomaan kasvoillasi epäilyksen häivähdyksen. Kyllä, kyllä. Kaikki tämä näyttää ihan hienolta mutta myös jotenkin itsestään selvältä. Kannattaako asiasta tehdä erityistä numeroa? Mehän vain synnymme tänne, ja uteliaisuus ikään kuin kuuluu asiaan, tulee paketin mukana.

Kuitenkin juuri arkipäiväisyys on yksi uteliaisuuden meille järjestämistä harhautuksista. Uteliaisuus läpäisee niin luontevasti ja perinpohjaisesti elämämme, että juuri sen takia tulemme sivuuttaneeksi sen lotkauttamatta sille korvaamme. Laskepa huviksesi, miten paljon käytät päivittäin aikaasi sellaisiin ”tavallisiin” asioihin kuin uusien kenkien, reseptien, kudontamallien tai kuntavaaliehtokkaiden etsimiseen, hintavertailuihin, päivittäisyyksien tavailuun, somen selailuun, kirjojen ja lehtien lueskeluun tai mihin tahansa, mikä ei suoranaisesti liity syömiseen tai muulla tavoin hengissä pysymiseen. Hämmästyttävän suuri osa kaikesta tästä muusta kietoutuu tavalla tai toisella uteliaisuuteen.

Voimme myös luoda katsauksen menneeseen. Tiesitkö, että suurinta osaa kaikista ihmiskunnan merkittävistä keksinnöistä, tekniikan läpimurroista, löytöretkistä ja myös arjen oivalluksista yhdistää tämä sama liikuttava piirre, uteliaisuus? Historioitsijat ja kulttuuriantropologit nimesivät jo vuosikymmeniä sitten uteliaisuuden yhdeksi ihmisen elämisen ehdoista. Selviytyäk-

UTELIAISUUS

semme sille orrelle, jolla nyt uljaahkosti keikumme, meidän on täytynyt tuntea suorastaan voimallista halua päästä varmimman ja usein myös hyödyllisimmän tiedon äärelle. Tätä varten meidän (tai oikeammin esivanhempiemme katkeamattoman ketjun) on täytynyt kysyä, kysyä ja kysyä. Tässä mielessä uteliaisuus on ollut aivan ratkaiseva osa ihmisen matkaa kuuhun, pyramidien rakentamista, Golden Gatea ja itseohjautuvan Teslan syntyä.

Muutama vuosi sitten *Nature*-lehdessä³ kerrottiin arkeologien löytäneen noin 50 000 vuoden ikäisistä vanhoista piityökaluista jälkiä, jotka osoittivat, että niitä oli taottu yhteen pyriitin⁴ kanssa. Tutkijat läpsyttivät ihastuneina käsiään hoksauksensa äärellä. Tiedettiin nimittäin, että kun piitä ja pyriittiä isketään yhteen, syntyy kipinöintiä. Tästä ei voinut olla pitkä matka tulen tekoon, mutta kysymyksiä ja ihmettelyä sen on täytynyt edellyttää. Jatkaaksemme ajatusleikkiä ei taatusti ehtinyt kulua pitkäkään tovi, kun joku näistä piin ja pyriitin ahkerista iskijöistä (tai ehkä heidän lapsenlapsistaan) joutui raastamaan uudelleen haiveniaan keksiäkseen, millä ilveellä tuli saadaan syttymään tykötärpeisiin, jotka pääsivät unohtumaan luolan suuaukolle sateeseen. Tähän ja moneen muuhun tarvittiin kyselevää mieltä ja myös tiedon vaihtoa, verkostoa.

Ihmisellä on ollut läpi kulttuurihistoriansa tämä sama myötäsyttyinen innoitus: kohdatessaan ongelman hän on halunnut intohimoisesti selvittää sen. Nakuttelen näitä rivejä keskellä COVID-19-viruksen tolaltaan suistamaa maailmaa. Emme tiedä,

3 <https://www.nature.com/articles/s41598-018-28342-9#Fig1>

4 Pyriitti eli rikkikiisu eli ”katinkulta” on raudan sulfidi ja yleisin kaikista sulfidimineraaleista. Rikkikiisun toinen nimi pyriitti on johdettu kreikan kielen sanasta πυρίτης, joka tarkoittaa ”tulesta”.

mihin tämä johtaa ja milloin koronapandemia on ohi ja käykö edes niin. Vielä joitakin kuukausia sitten yksi kiihkeimpiä koko ihmiskuntaa yhdistäviä puheenaiheita oli koronarokote. Miten saataisiin nopeasti kehitettyä turvallinen rokote? Kaiken tieteen, myös lääketieteen ja epidemiologisen tutkimuksen, takana on paitsi uteliaisuus myös suoranainen välttämättömyys tietää. Juuri tällaisten syiden vuoksi uteliaisuutta ei pidä väheksyä, saati hävetä – päinvastoin. Se on yksi maailman luonnollisimmista mutta myös hyödyllisimmistä asioista, joka sävyttää ja ylläpitää elämäämme.

Kirjani rakenne selviää helposti, mutta voihan olla, että olet lukijana noukkijatyyppejä. Siksi lohdutankin, että sinun ei tarvitse kahlata ajatuksenjuoksuani johdonmukaisesti alusta lukien, vaan voit kernaasti pitää kirjaa vaikkapa yöpöydälläsi ja lukea pätkän sieltä ja toisen täältä – ihan mistä haluat. Haltioidu tavallasi!

Kokkolan Puntusmäellä
syyskuisen auringon pilkistäessä puiden takaa
Juha T. Hakala